

לכראת עזבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תרכה
ערש"ק פרשת בא ה'תשע"ח

ההתראה במכת ארבה - לשם מה?

"משכן" בתוך ביתו של כל אחד

גדר היתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

שליחת הגאווה והדרך ליפטר ממנה

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת בא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תרכה), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט במדור "חידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

◇ ◇ ◇

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונזכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן הענינים

מקרא אני דורש

ההתראה במכת ארבה

מדוע רק במכת ארבה מצינו בכתוב טעם להליכת משה אל פרעה ? / מדוע אכן נתפעלו עבדי פרעה מהתראת משה במכת ארבה, שלא מצינו כן בשאר המכות ? / ביאור הטעם להתראת משה לפני מכת ארבה שהיתה כדי להגדיל ההתעללות והשחוק במצרים

(עי'פ לקוטי שיחות ח"ו עמ' 57 ואילך)

פנינים ☞ עיונים וביאורים קצרים

מדוע עורפים את הפטר חמור? / בין "יפסיד ממונו" ל"יפסד ממונו"

יינה של תורה

"משכן" בביתו של ב"א איש ישראל

תאווה של הקב"ה / איך מקדשים ריבוי עניינים גשמיים במעשה אחד ? / קדושת מזבח בביתו של כל יהודי

(עי'פ לקוטי שיחות חכ"ו עמ' 77 ואילך)

פנינים ☞ דרוש ואגדה

מדוע "החודש הזה" היא "מצוה ראשונה"? / התראת פרעה - מדוע?

חידושי סוגיות

בגדר היתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

יפלפל כמה אופנים בהסברת ההיתר דצורך או"נ, אם הוא טעם המתיר או שהוא סימן דמלאכה זו לא היתה בכלל האיסור, ואם הוא בגדר הותרה או דחוי' / עפ"ז יבאר היטב שי' התוס' ולשון רבנו הזקן בזה

(עי'פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 34 ואילך)

תורת חיים

גאווה אסורה ב'משחו' / שלילת הגאווה והדרך הנכונה כיצד להיפטר ממידה רעה זו

כל מחמץ לא תאכלו ככל מושבתיכם תאכלו מצות (בא יב, כ)

דרכי החסידות

יהודי אינו מפחד מכלב

ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו' (בא יא, ז)

לקראת שבת

כא

מזג האויר בפטרבורג אינו יציב – הנה יורד גשם, הנה יורד שלג עם רוח חזק, והדרכים חלקלקות. כן ביקשתיו להוליכני חזרה למלוני בעיר במוצאי שבת.

בראותו – הגוי – את המטבע שהכנסתי בידו – עשרים וחמשה רובלים – הופתע כולו, ומילא את כל אשר ביקשתיו.

בליל שבת יצאתי אל ביתו של השר, ובהיכנסי לחדרו התנפל עלי בדברי תוכחה:

"כיצד העזת לבוא אלי בשעה כזאת! הרי אתה בן יחיד לאביך! – השר כבר ידע עלי כל הנדרש – כיצד הירשה לך אביך ללכת אלי בשעות הלילה, הרי הכלבים שלי היו יכולים לקרוע אותך לגזרים ולאכול את בשרך!"

ירידת הנשמה לעולם – בשביל מסירות נפש

עניתי לו: יהודי אינו מפחד מכלב, כלב יש לו מורא ופחד מפני יהודי.

אירוע זה גרם לתביעתם של ר' ישעי' ברלין ור' יעקב הורוויץ אל אבי, כיצד הוא שולח אותי בשליחויות כאלה שיש בהן מידה רבה כזו של מסירות נפש.

ענה להם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

את הכוונה הפנימית יש לבצע במלוא השלימות. הרי כל תכלית ירידת הנשמה למטה היא לשם מסירות נפש.

בטוח אני שיאריך ימים.

(תרגום מספר השיחות תש"ח עמ' 177 ואילך)

[בהזדמנות אחרת שח כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע אודות מעשה הנ"ל:]

פעם הי' אצל אאמו"ר [אדמו"ר מוהרש"ב] נ"ע, אשר היו צריכים להתראות עם איש אחד בפטרבורג, והוא הי' דר מחוץ לעיר. זמן ההתראות הוקבע על ליל שבת קודש אשר דוקא אז הייתי צריך להתראות אתו. שם לא הי' מלונות רק בתי-מרוזח, והוכרחתי לבוא לשם בערב שבת קודש ושלמתי להם, כמובן, עבור השבת קודש ועוד יותר עבור ההליכה. כי הי' רחוק משם מהלך איזה שעות, ואחר כך בלילה הלכתי לשם על ידי לוי' ושהיתי שם איזה שעות, ודברנו מה שדברנו.

כל זה הי' בלי הרגש, הן אצל המשלח [אביו, אדמו"ר הרש"ב] – אף שהי' אבא, והי' זה בנו יחידו, והוא הלא ידע בוודאי מהי המשמעות של ילד ובן יחיד, ומכל מקום הי' זה בלא הרגש, הן מצדו והן מצדי. מכיון שכך הי' צריך לעשות אזי נעשה כך, כי הי' ההתגברות של הצורה על החומר.

כך הי' בלויבאוויטש וזוהי דרך החסידות.

(ספר השיחות תש"ו עמ' 51)

דרכי החסידות

שיחות ומכתבים בענייני עבודת ה'
מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

יהודי אינו מפחד מכלב

טענות החסידים הגבירים לאדמו"ר מוהרש"ב; "הכלבים יכלו לטרוף אותך" –
מסירות נפש לה', לתורתו ולעמו

וְלִכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְרֹץ כָּלֵב לְשָׁנוֹ

(בא יא, יז)

הרבי מסכן עצמו להצלת ישראל

החסידים הגבירים ר' ישעי' ברלין ור' יעקב הורביץ, באו פעם בתביעה אל הוד כ"ק
אדמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב נ"ע], מדוע הוא מסכן אותי בשליחויות של מסירות נפש
ממש בענייני הכלל.

ומעשה שהי' כך הי':

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק שלח אותי פעם בשליחות של עסקנות הכלל לפטרבורג. שם
הי' עלי להיפגש עם שר אחד, רשע מרושע [הוא הי' רבו של השר הצורר סטוליפין].
שר זה גר באחד הפרברים מאחורי העיר פטרבורג, בה גרו 'פריצים' ובעלי אחוזות, ולכל
אחד מהם הי' 'ארמון' משלו עם גינה וכלבים רבים.

הדברים התגלגלו כך שיוכלתי לפגוש את השר רק בליל שבת. ובכן, נסעתי לשם
בערב שבת. באיזור לא הי' בית מלון, ולכן ניגשתי אל אחד מבתי המרוח המקומיים,
הענקתי לבעל המקום מטבע מכובדת, ומסרתי לו את הטלית שלי לשמירה, כי שיערתי
שאיאלץ להישאר שם במשך כל השבת.

סיפרתי לו אל מי עלי ללכת בלילה, ובקשתיו ללוות אותי בדרכי הלך וחזור, שכן

(1) פטר סטוליפין ימ"ש – ראש ממשלת רוס' בשנים תרס"ו-תרע"א. צורר ישראל מפורסם.

מקרא אני דורש

ביאורים ופירושים בפשוטו של מקרא

ההתראה במכת ארבה

מדוע רק במכת ארבה מצינו בכתוב טעם להליכת משה אל פרעה? / מדוע אכן
נתפעלו עבדי פרעה מהתראת משה במכת ארבה, שלא מצינו כן בשאר המכות?
/ ביאור הטעם להתראת משה לפני מכת ארבה שהיתה כדי להגדיל ההתעללות
והשחוק במצרים

א. בריש פרשתנו: "ויאמר ה' אל משה, בא אל פרעה, כי אני הכבדתי את לבו ואת לב
עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרב. ולמען תספר באזני בןך ובן בןך את אשר התעללתי
במצרים וגו'".

והנה, בהכתוב לא נתפרש להדיא מה צריך משה לעשות אצל פרעה, אלא רק "בא
אל פרעה"; אך רש"י מפרש לפי פשוטו, שה' אמר למשה "בא אל פרעה והתרה בו":
ה' אמר למשה להזהיר את פרעה שאם לא ישלח את ישראל – תבוא עליו מכת הארבה,
וכפי שממשיך הכתוב ומספר על דברי משה לפרעה: "כי אם מאן אתה לשלח את עמי,
הנני מביא מחר ארבה בגבולך" (וראה במקור הדברים ביאור דיוק לשון רש"י "והתרה בו", עיי"ש).

ב. אך צריך ביאור (וראה במפרשים על אתר – רש"י. אבן עזרא. אור החיים. ועוד):

א. במכות הקודמות לא מצינו שהקב"ה נתן טעם למשה למה עליו ללכת אל פרעה
ולהתרות בו. מה התחדש כאן, באזהרה על מכת ארבה, שהקב"ה צריך לתת טעם מיוחד
בפני משה על הליכתו לפרעה: בא אל פרעה – כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו?

ב. כיצד "הכבדתי את לבו" מהווה טעם וסיבה לכך שמשה צריך לבוא לפרעה
ולהתרות בו? ! ולכאורה אדרבה – "הכבדתי את לבו" הוא "טעם לסתור", שלא להתרות
בפרעה, כיון שבלאו הכי ההתראה לא תועיל ולא תפעל מאומה!

ג. ויש להוסיף, שמצינו עוד דבר מיוחד בהתראה על מכת ארבה (נוסף לזה שהיא
המכה היחידה שבה נתן הקב"ה טעם להתראה – "כי אני הכבדתי את לבו גו'", "כנ"ל):

בכל הפעמים לפני כן שמשה התרה בפרעה והודיע לו על בוא אחת המכות, ההתראה

עצמה – דברי משה – **לֹא הוֹעִיִּילָה מֵאוֹמָה** (ורק לאחר בוא המכה בפועל, אז אמר פרעה שהוא מוכן לשלח את ישראל – אלא שלאחר מכן שוב חזר בו);

ודוקא במכת ארבה ה' דבר יוצא מן הכלל, שעבדי פרעה – ואפילו פרעה עצמו – נבהלו ונתפחדו מהתראת משה (ההתראה עצמה, עוד לפני בוא המכה בפועל), ואכן רצו לשלח את ישראל. כמסופר בהמשך הכתוב, לאחר סיום דברי משה:

”וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פֶרַעַה אֵלָיו, עַד מָתִי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, שִׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבֹדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם. . . וַיּוֹשֶׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן אֶל פֶּרַעַה, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֵכוּ עַבְדוֹ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִי וּמִי הַהוֹלָכִים, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנַעֲרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ. . . וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם. . . לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגִּבְרִים וַעֲבַדוּ אֶת ה' גֹּר־” (פרשתנו י, ז-יא).

והדבר פלא:

הרי בכל דברי האזהרה של משה לפני המכות האחרות – לא התפעלו פרעה ועבדיו כלל; ואיך יתכן שדוקא עתה, בדברי האזהרה שלפני מכת ארבה, שהיתה לאחר שהקב"ה אמר **”הַכְּבַדְתִּי אֶת עַבְדִּי וְאֶת עַבְדֵי פֶרַעַה”** – כן התפעלו עבדי פרעה מדברי משה, ואפילו פרעה עצמו הסכים כבר לשלח את (חלק מ)בני ישראל?!

[ובפשטות יש לבאר:

הטעם שהקב"ה הכביד את לב פרעה ועבדיו, הוא – כדברי הכתוב – **”לִמְעַן שְׁתִּי אֶתֵּיתִי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ”**, כלומר: על ידי שיכבד לב פרעה ולא ישלח את העם – תהי' האפשרות להראות לו את יד ה' ואת המכות של ארבה, חושך ובכורות.

כיון שזו היתה המטרה בהכבדת לב פרעה, מובן שהכבדה זו היתה רק לענין זה, שפרעה אכן לא ישלח את העם לגמרי – כי על ידי זה יימנעו הניסים והאותות של ארבה, חושך ובכורות; אבל לענין אחר, כל עוד אין הדבר מביא למניעת הבאת מכות אלו על מצרים, נשאר לב פרעה ועבדיו כמו שהוא מצד טבעו.

ולפי זה מובן, שלענין דבריו של פרעה כאן – **”לֵכוּ נָא הַגִּבְרִים גֹּר־”** – כיון שדבריו אלו בלאו הכי לא הביאו לכך שבני ישראל יצאו ממצרים, (כי הסכימו לצאת רק באופן של **”בְּנַעֲרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ בְּבִנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵינוּ נֵלֵךְ, בְּצִאֲנָנוּ וּבְבִקְרָנוּ נֵלֵךְ”** – ולזה לא הסכים פרעה בשום אופן), **לֹא הִיָּתָה הַכְּבֵדַת הַלֵּב**; ולכן **עַל-פִּי טִבְעוֹ**, כיון שמכת ברד הקודמת היתה מכה מאוד קשה [ראה פרש"י וארא ט, יד ובמפרשיו – רא"ם, לבוש ושפתי חכמים. ועוד – ולכן דוקא לאחר מכת ברד אמר פרעה **”חַטָּאתִי הַפַּעַם, ה' הַצִּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הִרְשָׁעִים”** (וארא ט, כז)], התעוררו פרעה ועבדיו לנוכח התראת משה, אלא שהכבדת הלב מנעה מהם להגיע לידי שילוח ישראל לגמרי.

אמנם כד דייקת יש בזה ענין עמוק יותר, כדלקמן].

ד. וביאור הענין:

הטעם שבפעמים הקודמות לא אמר הקב"ה למשה טעם על כך שעליו ללכת לפרעה – הוא

ב' ד, יט: **”וַיֹּאמֶר אֶל אֲבִיו רֹאשִׁי וְרֹאשִׁי וְגו'”** – ומכך גם לומדים על הפחיתות של מדת הגאווה, שהוא חש את מעלותיו – אפילו כאשר הן באמת קיימות – כי זה גופא שמרגיש את המעלות, מהוה הוכחה שהוא לא בסדר, וכאשר לא מרגישים את המעלות הרוחניות, הרי זה על פי רוב, אדם בריא ברוחניות.

(תרגום מאגרות קודש ח"ה עמ' קסה-י)

היסח הדעת, גם מתיקון המדה

מכתבו מאז קבלתי במועדו. ויעויין קונטרס ומעין מאמר ט"ו ואילך. ולתיקון המדה שכותב, הנה לדעתי, ינסה לבטלה על ידי היסח הדעת לגמרי ממנה, היינו גם מתיקונה. וכשמרגיש שמתחיל לחשוב על דבר מעלות וכשרונות [עצמו] כו' – תיכף יפנה מחשבתו לאיזה ענין אחר (ומה טוב לענין גדלות הבורא).

וכדי שיבוא הנ"ל לפועל בנקל יותר על ידי סייעתא דשמיא – יתן בכל יום קודם התפלה פרוטה לצדקה, ואחר התפלה יאמר תהלים (על כל פנים כפי שנחלק לימי החודש).

אם אפשר כדאי ללמוד ספר דרך חיים לאדמו"ר האמצעי (בנו של בעל התניא).

(אגרות קודש ח"ה עמ' ג)

הכרה במעלות התורה, לא בגסות עצמו

...מה שהתלמיד חכם יש בו **”שמינית שבשמינית”** – הוא מהכרתו במעלת התורה שלומד, שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ולא גסות עצמו אפילו לאחר שלמד התורה.

מה שאין כן **”גסות הרוח”** הוא – כמבואר בתניא שם (סוף פרק כ"ב בביאור מאמר רז"ל **”שגסות הרוח שקולה כע"ז ממש”**). והביאור בארוכה בדרך החסידות ימצא בהוספות לתורה אור מגילת אסתר ד"ה ויקח המן סעיף ג' ואילך.

(אגרות קודש ח"ה עמ' שצה)

לפיכך, אחד הטעמים לכך (אף שאת כל ציוויי השי"ת יש לקיים כציווי אלוקי⁵ ולא משום טעמים אחרים) שאיסור חמץ הוא אפילו במשהו – הוא כדי לרמוז שגאווה וגסות הרוח יש לשלול לגמרי⁶.

יתר על כן, כיוון שהאדם עוסק ב"חמץ" כל השנה, כשהוא עוסק לפרנסתו, "ששת ימים תעבוד"⁷ בעולם גשמי של חולין, עם השפעות של חול, הרי כמעט בלתי נמנע שלא תתגנב אליו מחשבה של "ישות", "אני" ו"לי" וכיוצא בזה. ובמיוחד לאור הרגש הטבעי האמור של "אדם קרוב אצל עצמו"⁸ – עלול להיות שהתנהגות זו לא זו בלבד שתהי' אצלו ל"טבע שני"⁹, אלא שאף תיקבע בלבו הנחה שהיא מוצדקת וישרה, כביכול. יש צורך, איפוא, להבטיח את השמירה¹⁰ מפני האמור, במדה חזקה ביותר.

משום כך הרי כשמגיע ערב פסח על האדם לבצע בו עצמו "בדיקת חמץ" ו"ביעור חמץ" יסודיים, לבער כליל את ה"חמץ" שהצטבר במשך כל השנה, גם אם הוא בכמות זעירה ואפסית, "משהו", ולאחר מכן לשמור בקפדנות את עצמו ואת כל ביתו מ"משהו חמץ"¹¹ במשך כל השבוע של חג הפסח (בתוספת יו"ט שני של גלויות ביום השמיני – בגלות), הכולל יום ראשון, יום שני, וכך הלאה, כל יום מימי השבוע, עד לאופן – ש"לא יראה ולא ימצא".

(אגרות מלך ח"ב עמ' רכח ואילך)

אדם בריא אינו מרגיש את עצמו

כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם:

הסימן לאדם בריא הוא – כאשר אינו מרגיש את אבריו; כאשר מתחיל להרגיש את הראש או את הלב, הרי זה סימן שהמצב אינו כדבעי (ובאמת זה מרומז בפסוק – מלכים

(5) ראה אוה"ת ויקרא כרך ג' ריש ע' תשצח (ושם בקשר למצות אכילת מצה במיוחד). וראה סה"מ תש"א ע' 60. ובכ"מ.

(6) רמב"ם הל' דעות פ"ד ה"ג. רבנו יונה לאבות פ"ד מ"ד. שו"ע אדמו"ר הו"ק או"ח סקנ"ה סוס"א. סקנ"ו ס"ג. נתבאר בארוכה באוה"ת ויקרא (כרך ב') ע' תמא ואילך.

(7) שמות כ, ח.

(8) סנהדרין ט, ב.

(9) דהרגל נעשה טבע שני – שבילי אמונה נ"ד ש"ב. וראה שו"ת הרמ"ע מפאנו סל"ו, תניא ספי"ד (וראה גם פמ"ד – סג, ב).

(10) ראה שו"ע אדה"ז שם סתל"א ס"ד, ור"ס תמו.

(11) ראה באר היטב או"ח ר"ס תמו: האריז"ל כתב הנזהר ממהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה. – נתבאר בשיחת אחש"פ ופסח שני ה'תש"מ.

משום שלא הי' אז צורך בביאור מיוחד, כי דברי משה לפרעה היו פשוטם כמשמעם: לפעול עליו לשלח את ישראל ממצרים, ולהזהיר אותו שאם לא יעשה זאת – יבוא עליו עונש ומכה.

אולם בעניננו, כאשר משה הולך להזהיר את פרעה מפני מכת ארבה – אי אפשר לפרש את הענין כפשוטו, כי הכתוב מספר כבר לפני כן, מיד לאחר מכת שחין (וארא ט, יב): "ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע אליהם", כך שלכאורה אין טעם לדברי משה לפרעה, כאשר הקב"ה חיזק את לבו ובוודאי לא ישמע לדברי משה.

ואמנם, גם לאחר מכן נשלח משה על ידי הקב"ה להודיע לפרעה על מכת ברד, אבל שם לא אמר לו זאת משה בסגנון של התראה, ("אם לא תשלח – אז תבוא המכה"), אלא בסגנון של הודעת דברים ("עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם, הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא הי' כמוהו" – וארא ט, יז-יח);

וכאן, לפני מכת ארבה, היא הפעם הראשונה, לאחר שהקב"ה חיזק את לב פרעה, שהקב"ה שולח את משה להתרות בו: "אם מאן אתה לשלח את עמי – הנני מביא מחר ארבה בגבולך", כאילו אכן יש לו אפשרות לחזור בו. ולכאורה אין תועלת בהתראה זו, מכיון שהקב"ה הכביד את לב פרעה. לכן כאן יש צורך בהסבר מיוחד על סיבת ההתראה.

ד. וזהו שביאר הקב"ה למשה – "בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, למען שתי אותותי אלה בקרבו, ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים":

"התעללתי" פירושו "שחקתי". הקב"ה שם את מצרים ללעג ולקלס: מצד אחד הוא הכביד את לבם ולקח מהם את בחירתם החופשית (ויש להאריך בפרט זה, אבל עכ"פ כן משמע לפי פשוטו. ואכ"מ), וביחד עם זה התרה בהם שאם לא יקיימו את דברו ייענשו, כאילו אכן יש אפשרות כזאת.

נמצא, איפוא, שהטעם ל"בא אל פרעה" היא הכבדת לב פרעה ולב עבדיו, כי בכך בא לידי ביטוי ה"שחוק" שעשה הקב"ה במצרים.

וזה שפרעה ועבדיו אכן התפעלו מההתראה (בפעם הראשונה והיחידה בין כל המכות) והתעוררו לשלוח את ישראל ממצרים, ובפועל לא עשו זאת – מוסף ומדגיש "התעללות" זאת, עד כמה נעשו פרעה ועבדיו לחוכא ואיטולולא:

הרי הם עצמם טוענים "עד מתי יהי' זה לנו למוקש", ומבינים שאי שילוחם של ישראל מביא לאבדן מצרים. ואם כן, אפילו לדידהו, מוכרחים לשלח את ישראל ממצרים, העיקר שלא יהי' מצב של "אבדה מצרים";

ואף על פי כן, בשעת מעשה גופא, פרעה "אינו מצליח" להגיע לידי שילוח ישראל בפועל ממש, והוא מתעקש באופן שאינו מובן כלל!

"סתירה" זו – שבדברי פרעה ועבדיו – מדגישה עד כמה לפרעה אין בכלל דיעה משלו, והוא אינו אלא "כלי-משחק" כביכול בידי הקב"ה, אשר "מתעלל" בו כרצונו.

תורת חיים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

גאווה אסורה ב'משהו'

שלילת הגאווה והדרך הנכונה כיצד להיפטר ממידה רעה זו

כָּל מַחְמָצֶת לֹא תֵאָכֵל וְכָל מוֹשְׁבֵיכֶם תֵּאָכְלוּ מִצֹּת

הענין כי החמץ הוא בחי' הגברה והתנשאות שתופח ועולה ומנבחה א"ע, משא"כ מצה שאין בה שום הגברה, וכמ"כ בעבודת ה' חמץ הוא בחי' התנשאות וגסות הקליפה משא"כ מצה בחינת שפלות והכנעה בבחי' בטל רצונך (בא יב, כ. לקוטי תורה צו יג, ג)

בדיקת וביעור הגאווה

טבעו של החמץ הוא שהבצק תופח ומתרומם יותר ויותר, דבר הנותן טעם מיוחד בלחם האפוי. מצה מתהווה מן ההיפך המוחלט: לא ניתן לבצק לתפוח ולהתרומם כלל וכלל.

בספרים¹ מוסבר כי החמץ רומז לגאווה וגסות הרוח החודרות, רחמנא ליצלן, לחיי יום יום. יחד עם זה מוסבר² כי מידת הגאווה מהווה שורש ומקור לכל הנטיות הבלתי רצויות, וכאמור³: "תועבת ה' כל גבה לב", וכפי שחכמינו זכרונם לברכה אומרים⁴ כי על אדם שיש בו גסות הרוח אומר הקב"ה: "אין אני והוא יכולים לדור בעולם", ועוד מאמרי חז"ל ברוח זו.

(1) ראה לקו"ת צו ד"ה ששת ימים (הא') פ"ג. שה"ש יד, ד ואילך. וראה גם אוה"ת דרושים לחג הפסח (ויקרא כרך ב) ע' תנח. ועוד.

(2) בלקו"ת שה"ש שם: וכידוע שבחי' גסות נקרא אבי אבות הטומאה שהוא מקור כל התאוות וכו'. וראה סה"מ תרכ"ז ע' רטו, ועוד. ולהעיר מכש"ט סי' שצו. שם סי' כח. רלח. או"ת להה"מ סי' קפט. ועוד.

(3) משלי טז, ה.

(4) סוטה ה, ב.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

בין "יפסיד ממונו" ל"יפסד ממונו"

וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו

הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (יג, יג. רש"י)

במנחת חינוך (מצוה כג) חקר אם אפשר לערוף פטר חמור של חבריו, ודן בזה מצד היזק ממון חבריו. ועדיין יש לעיין בזה, שהרי כתב רש"י (בכורות י, ב) "לפיכך יפסד ממונו, יכפוהו ב"ד לעורפו לאחר שלשים", וא"כ, לכאורה יש מקום לומר שלאחר שלשים יום מותר לערוף פטר חמור חבריו שהרי אין בזה דין מזיק ממון חבריו, כי בין כך אין ביד הבעלים לפדותו ויכפוהו ב"ד לעורפו.

ויש לפשוט מיהא שיטת רש"י בזה מדיוק לשונו כאן שכתב "לפיכך יפסיד ממונו" שלא כלשון הברייתא (בכורות שם) "יפסד ממונו" או כלשון המכילתא "נכסיו יאבדו":

החילוק בין "יפסד ממונו" ל"יפסיד ממונו" הוא ד"יפסד ממונו" קאי על החפצא ד"ממונו", דהיות שגרם שיופסד ממון הכהן לכן גם ממונו נפסד, והוא ע"ד חיוב תשלומין; משא"כ "יפסיד ממונו" קאי על הגברא, שהוא צריך להפסיד ממונו.

ועפ"ז רש"י שכתב "יפסיד ממונו" שיטתו היא שעיקר העוול בהעדר פדיית פטר חמור אינו חסרון ממון כהן, אלא אכזריות הגברא (כנ"ל ב'פנינה' הקודמת), שהפסיד ממון הכהן בלי תועלת לעצמו, ועל כן "יפסיד ממונו", שהוא צריך להרגיש הפסד ממונו. ויתירה מזו, הלשון "יפסיד ממונו" פירושו דהעריפה צריכה להיות על ידי בעל החמור, דמכיון שהוא זה שהתנהג באופן אכזרי, צריך הוא לעשות פעולת העריפה בעצמו.

ולפי זה יוצא, דלשיטת רש"י הוי עריפת פטר החמור חובת הבעלים, והוא צריך לערוף ולהפסיד ממונו בעצמו, ואין חבריו יכול לזכות בקיום חובה זו.

(נ"פ לקוטי שיחות חל"ו עמ' 61 ואילך)

מדוע עורפים את הפטר חמור?

וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו

עורפו בקפיץ מאחוריו והורגו. הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (יג, יג. רש"י)

לכאורה תמוה, מדוע מביא רש"י טעם לעריפת החמור, הרי בדרך כלל לא מצינו שיפרש רש"י טעמן של המצוות, ומה נשתנתה מצוה זו שרש"י מפרש טעמה?

ויש לבאר בפשטות:

הריגת חמור ע"י עריפה היא מיתה הקשורה עם יסורים וצער, כי ע"י עריפה מאחוריו ב"קופיץ" שוברים את הצוואר. וא"כ תמוה ביותר, גם אם יש צורך להמית את הפטר חמור, מדוע צריכים להמיתו באופן כזה? ובפטר שיש כאן "צער בעלי חיים".

ועל כן, לאחר שרש"י מפרש מהי עריפה, הוכרח לבאר הטעם לזה, שהוא מפני ש"הפסיד ממונו של כהן":

זה שבעל החמור אינו רוצה לפדות את החמור אינו אלא הפסד ממונו של כהן בלבד, שהרי אין לבעל החמור שום הנאה וריוח מזה, כי קודם פדייתו הרי הוא אסור בהנאה (בכורות ט, רע"ב. טושו"ע יו"ד סשכ"א ס"ח). ואם אינו פודה אותו, הרי צריך להמיתו. וא"כ, איזה הנאה יש לו בהעדר פדיית החמור? ואדרבה, אם ה' פודה אותו בשה ה' מרוויח כי ערך השה הוא פחות מערך החמור (ראה בכורות שם).

ולכן כמו שהעדר פדיית החמור אינו אלא הפסד ממונו של כהן, למנוע ממנו השה, בלי כל תועלת והנאה, אלא היפך הרחמים בלבד, כן מענישים אותו, שלא זו בלבד שחמורו נהרג אלא שהוא צריך להורגו באופן של "יפסיד ממונו", פעולה של הפסד ואכזריות, וכך ישים אל לבו האכזריות שבהנהגתו.

(נ"פ לקוטי שיחות חל"ו עמ' 59 ואילך)

יינה של תורה

ביאורים בעניני הפרשה על דרך החסידות

"משכן" בביתו של כל איש ישראל

תאווה של הקב"ה / איך מקדשים ריבוי עניינים גשמיים במעשה אחד? /
קדושת מזבח בביתו של כל יהודי

קודם שנבנה המקדש שבירושלים, היו מותרים ישראל להקריב קרבנותיהם בבמות. אמנם, משמע מדברי חז"ל, שלא כל מקום ראוי לבנות בו במה ולהקריב בו קרבנות, אלא היו בוחרים מקומות המסוגלים לכך מחמת מעלתם המיוחדת (אף שמצד הדין מותר בכל מקום – ראה תוספתא זבחים בסופו. ועוד).

וכפי שמצינו בנוגע למקום המזבח שבהר המוריי, שכמה וכמה גדולי עולם בנו שם מזבח לקרבנם: "מקום שבנה בו אברהם המזבח... הוא המקום שבנה בו נח... והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון" (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ב ה"ב). וגם אצל יעקב מסופר שבנה מזבח דווקא היכן ש"נגלו אליו האלוקים" (וישלה לה, ז), וכיוצא.

והנה, בנוגע לקרבן פסח, מצינו בתוספתא (פסחים פ"ח, ז) ש"פסח מצרים הי' כל אחד ואחד שוחט בתוך ביתו, פסח דורות כל ישראל שוחטין במקום אחד". ובהבטה שטחית נראה לכאורה שיש בזה קולא בדין פסח מצרים שהותר לשחטו בכל מקום. אך כד דייקת שפיר נמצא להיפך, שבדין זה מתבטאת מעלה מיוחדת בפסח מצרים מה שלא מצינו כלל בשאר קרבנות:

לא נאמר בדברי התוספתא שפסח מצרים הותר לשחטו בכל מקום שיראו בני ישראל לנכון, ואין זאת שהיו ישראל מחפשים מקומות ראויים ונחשבים לבנות בהם במה ולשחוט פסחם. אלא הי' זה חיוב ודין מיוחד שישחט כל אחד ואחד בביתו דווקא – "שה לבית" (פרשתנו יב, ג). ונמצא שבעת הקרבת פסח מצרים נקבע ביתו של כל יהודי

דהיינו צרכי הנאה קלושים מאו"נ, דסו"ס יש בהם קצת צד השווה לאו"נ באיכותם ומהותם – שצורך האדם הם. וזהו פי' דברי ב"ה "מתוך שהותרה לצורך כו", ר"ל שלצורך או"נ הותרה המלאכה ולא רק דחוי, הלכך "הותרה שלא לצורך", פי' דע"י הצורך הקטן שיש בה הותרה גם בכל שאר ה"לא צורך" שיש בה (מחוי' לה"צורך קצת" שישנו), בין שהוא מקצת מהצורך דאו"נ ממש, בין שהוא צורך אשר יש בו צד השווה, "מקצת" (בתוכן, איכות) מהצורך דאו"נ.

ומעתה יש ליישב היטב דברי רבינו הזקן, די"ל דס"ל כשיטת התוס' לפי ביאורנו האחרון. ובהקדים דאליבא דהרמב"ן דלעיל, דלעולם ההיתר גמור הוא ולא היו מלאכות או"נ בכלל האיסור, יש להקשות לכאור, סו"ס מאי טעמא שינה הכתוב בפרשתנו דוקא לכתוב "כל מלאכה לא יעשה בהם" ובמילא הוצרך לפרש היתר עשיית מלאכת או"נ (כנ"ל בדברי הרמב"ן), הא טפי הו"ל למכתב (כבשאר המועדות) "כל מלאכת עבודה וגו'" וממילא שמעינן דמלאכות או"נ שהן "מלאכת הנאה" מלכתחילה לא נכללו בהאיסור.

אבל עפ"הנ"ל בשי' התוס' (אליבא דב"ה) י"ל דבאמת היתה מלאכת או"נ בכלל האיסור ורק יצאה מטעם או"נ ולפי שאיסור עשיית מלאכה ביו"ט נזכר ראשונה בפרשתנו בדוקא דייק הכתוב "כל מלאכה (סתם) לא יעשה בהם" (ולא נקט "מלאכת עבודה" כבשאר מועדות, דלהוי משמע דמלאכת או"נ הופקעה מעיקרא),

דבזה בא ללמדנו שמעיקרא כל המלאכות אסורות הן ביו"ט, והוסיף הכתוב "אך אשר יאכל... יעשה לכם", ומזה שמעינן דמחד גיסא מלאכות אלו הותרתן התורה (ולא רק בגדר דחוי) ומאידך כל גדר ההיתר (אינו שמתחילה לא היו בכלל האיסור, ובגדר "סימן", כי אם) – מטעם שהן לצורך אכילת האדם (ועי' ל' החת"ס בסוגיין גבי הכתוב דפרשתנו). ואחר ששמענו כאן גדר ההיתר, דהיתה או"נ בכלל האיסור ויצאה, שוב קיצר המקרא בשאר מועדות דרק מלאכת עבודה נאסרה, דעתה כבר אין מקום לטעות ולפרש מכאן ש"מלאכות או"נ" לא נאסרו מעיקרא (וכפי הרמב"ן), דהא כבר נתבאר בפעם הראשונה שהוזהרנו על איסור עשיית מלאכה ביו"ט שגם מלאכות אלו אסורות מצ"ע (והותרו מטעם שהן לצורך או"נ).

והנה בשולחנו הביא רבינו הזקן איסור עשיית מלאכה שבכ"ז המועדות, ולכן לענין האיסור נקט הכתוב שנאמר בכל המועדות "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ועי"ש שהוסיף לבאר "ומהו מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה וכו'" – ר"ל דבפסוק זה אין המדובר אלא בנוגע למלאכת עבודה, ולא נתפרש גדר דין מלאכת או"נ (באיזה אופן הותרה), ואח"כ ממשיך לבאר דין מלאכת או"נ ומקורו – "אבל כל מלאכה הנעשית באוכל... נקראין... מלאכות או"נ שהתורה התירה לעשותה... שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", פירוש, דאמרו "אך" – משמע דממעטה ומוציאה (מכלל איסור) ו"התירה", והיינו כביאור הנ"ל שהוא בגדר "הותרה" ולא "דחוי".

ויהודי להיות מקום ראוי ונכון להקריב בו קרבן! [נראה במקור הדברים שקו"ט בזה, והמקורות שנסמנו שם].

ויש לעמוד על דבר זה, ולחקור ולדרוש מה נשתנה קרבן זה דפסח מצרים, שבשחיטתו נעשה ביתו של כל אחד מקום מוכשר להקרבת קרבן ולהשראת השכינה.

תאזותו של הקב"ה

סיבת מה שברא הקב"ה את עולמו, הוא משום ש"נתאוהו להיות לו ית' דירה בתחתונים" (לשון התניא פל"ר, ע"פ נחומא נשא טז ועוד), שיהי' העולם מקום ראוי להיות דירה לו ית'. וענין זה התחיל להתגשם כשנבנה המשכן, שעליו נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (תרומה כה, ח). ואז שכן הקב"ה "בתחתונים" – במקום המשכן שבעולם הזה הגשמי.

והנה, בפסוק "ושכנתי בתוכם" דייקן רז"ל (ראה לקוטי תורה נשא כ, ב, שנקט לשון "ארז"ל, וראה ראשית חכמה שער האהבה פ"ו ד"ה "ושני הפסוקים". ועוד) "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מ ישראל". והיינו, שלא נאמר כאן "בתוכו" בלשון יחיד כפי שמתאים לומר על המשכן. ודרשו שכוונת "בתוכם" בלשון רבים היינו בתוך כל אחד ואחד מ ישראל.

ואף שאין מקרא יוצא מדי פשוטו – שהקב"ה שוכן במקום המקדש ומשכן, מכל מקום נראה מדברי חז"ל שישנה כוונה עיקרית בהשראת שכינתו ית' בכל אחד ואחד מ ישראל דווקא, שהרי לא נאמר כאן "בתוכו" אלא "בתוכם".

ודבר זה מוכרח גם מעצם מה ש"נתאוהו הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים":

כאשר שורה הקב"ה במקום המשכן, הרי אף שמקום זה הוא "בתחתונים", בעולם הזה הגשמי, מכל מקום הרי דירתו של הקב"ה היא רק במקום המקדש. ונמצא שאין ה"תחתונים" כולם דירה להשראת וגילוי שכינתו ית'.

אבל כאשר שורה הקב"ה אצל כל אחד ואחד מ ישראל, הנה הן אמת שדרגת הקדושה שמאירה בו היא נחותה מדרגת הקדושה שהייתה מאירה במשכן ומקדש, אבל מכל מקום דווקא בהתגלות זו שאצל כל איש ישראל מוגשמת "תאזותו" של השי"ת. כי דווקא אז נעשה העולם כולו דירה לו ית', וכפי שיתבאר לקמן.

איך מקדשים ריבוי עניינים גשמיים במעשה אחד?

עבודתו של יהודי בלימוד התורה ובקיום המצוות ממשיכה קדושה על נשמתו, וגם על הדברים הגשמיים שעל ידם עבד את השי"ת, והיינו שלא נפשו וגופו בלבד מתקדשים בקדושת המצווה, אלא גם החפצים שבהם נעשתה המצווה, כמו קלף התפילין ואתרוג וכיוצא (בהבא לקמן ראה תניא פל"ר).

דבעינן דוקא צורך כלשהו, ובלא זה שוב ה"ה בגדר "מלאכות עבודה". ולפ"ז עדיין שפיר סברי התוס' נמי בדעת ב"ה דאו"נ הוא סימן וגדר של סוג מלאכות שאינן נכללות מלכתחילה באיסור. וא"כ אף מן התוס' אין יסוד להבין שי' רבינו הזקן דנקט דאו"נ הוי טעם ולא סימן, ואף לתוס' דעת ב"ש היא זו.

וי"ף דבאמת סברת התוס' אחרת היא, דבאמת אדרבה, אף לב"ה או"נ הוי טעם המתיר מלאכות אלו האסורות מצ"ע, ולא סימן, ורק שיש להם כאן סברא מיוחדת באופן ההיתר מטעם או"נ, דכידוע בכמה דיני תורה יש שהאיסור ה"ע על הדבר ורק שנדחה מפני דבר הגדול הימנו הדוחהו וגובר עליו, ויש שהטעם והסיבה מתירין ומפקיעין אותו משם האיסור, ובל' הידוע: דחוי' או הותרה, וה"ה הכא, דסברי ב"ה דאין זאת שהחשיבות דצורך או"נ גוברת ודוחה איסור מלאכה (וא"כ זהו דוקא כשיש צורך או"נ במידה גדולה וחשובה,

משא"כ צורך קצת וכיו"ב); אלא ההיתר מטעם או"נ הוא באופן שכשיש צורך או"נ מופקעת המלאכה מן האיסור לגמרי דבכה"ג לא חל האיסור [עיי' ל' רבינו הזקן סי' תקי קו"א סוסק"ב], וזהו דמצינו שאי"צ "לצמצם" במלאכת או"נ שתהא כול"ה כדי צורך אכילת היום (ביצה יז ע"א), וכן אשכחן דמותר לשחוט גם כשצריך רק כזית (שם כה ע"א), כי די שיש במלאכה זו איזה צורך או"נ, אף "מקצת או"נ", ושוב מתיר הדבר את כולה, גם מה שאינו צורך או"נ. ומעתה י"ל דמהאי טעמא סברי דמותר גם לשאר צרכי הנאה, כי כשם שדי ב"מקצת" או"נ בכמות, הוא הדין ל"מקצת" באיכות,

והנה ז"ל רבינו הזקן בשלחנו סי' תצה גבי ימים טובים "כל העושה מלאכת עבודה בא' מהן הרי זה לוקה מה"ת שנא' כל מלאכת עבודה לא תעשו גו', ומהו מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה כו' אבל כו' מלאכת אוכל נפש שהתורה התירה לעשותה לצורך אכילת יו"ט שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". ולפי דרכנו נראה כסתירה, דבתחילה נקיט דלא הוי בכלל האיסור מעיקרא ואינו בגדר מלאכת עבודה, ובסיפא נקט שהתורה התירה בכתוב "אך אשר גו'" (דפרשת פסח).

והנה רש"י ותוס' נחלקו בסוגיין בדעת ב"ה, דלרש"י ההיתר מה"ת הוא גם היכא דאינה לצורך כלל ולתוס' גם לב"ה צ"ל צורך היום קצת (אלא דלא בעי צורך או"נ), ולפי דרכנו דלב"ה סוג מלאכות או"נ לא היו בכלל האיסור דעת התוס' צריכה לימוד, מהיכי תיתי להתנות בצורך קצת.

והנה נת"ל מהרמב"ן דאו"נ נק' "מלאכות הנאה", ויל"ע אם הוא גדר במהות ושם המלאכה או באופן עשיית הגברא את המלאכה. וי"ל דלרש"י הוא בעצם סוג מיוחד שמהותו "מלאכת הנאה", ואי"צ דוקא לכוונת אדם זה בעשייתו כדי שיקרא עליהן שם "מלאכת הנאה", ושפיר הווי בשם זה גם כשאדם זה אינו מתכוון לשום צורך והנאה, דסו"ס אין סוג זה נק' מלאכת עבודה. ולהתוס' י"ל דגם מלאכות אלו אינן שונות במהותן משאר המלאכות, ורק דכשנעשות לצורך הנאה הווי בשם "מלאכת הנאה" ואז אכן אינן כלל בכלל האיסור ד"מלאכת עבודה", ולהכי סבר

והתקדשות זו, אינה רק בדברים הגשמיים שבהם נעשתה המצווה ממש. כי אם גם כל האוכלין ומשקין שאכל וששתה, ונעשו דם ובשר מבשרו ובכוחם קיים המצווה, הרי הם כולם מתעלים ומתקדשים. ונמצא שבכל מצווה שהאדם מקיים הרי הוא מקדש כמה וכמה עניינים גשמיים בעולם הזה.

והנה, העולם כולו נברא בשביל ישראל (רש"י בתחילת התורה), שעל ידי עבודתם יזכו כל פרט ופרט שבעולם ויעלוהו לקדושה. ועל כן נתחלקו ענייני העולם כולם לפי מספר נשמות ישראל, שלכל אחד ואחד מישראל יש לו חלק מענייני העולם שהוא תלוי בו להעלותו לקדושה על ידי עבודתו.

והדרך להעלות לקדושה את אותו חלק מענייני העולם השייך אליו, הוא במה ש"משתמש מעולם הזה לצורך גופו ונפשו החיונית – לעבודת ה', כגון אכילה ושתי' ודומיהם, ודירה וכל כלי תשמיו".

ומכל האמור נמצא, שאם בני ישראל כולם ימלאו שליחותם בלימוד התורה וקיום מצוותי', הרי בכך הם מקדשים את כל ענייני עולם הזה, כי כל אחד מקדש את חלק העולם השייך לנשמתו, ויחד פועלים בני ישראל כולם ש"כללות החיות של עולם הזה . . . תצא אז מטומאתה וחלאתה, ותעלה לקדושה להיות מרכבה לה' בהתגלות כבודו, וראו כל בשר יחדיו, ויופיע עליהם בהדר גאון עוזו, וימלא כבוד ה' את כל הארץ" – בביאת משיח צדקנו בקרוב.

וממילא מובן, שעיקר עניין השראת השכינה, מה ש"נתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים", הוא על ידי עבודתן של ישראל דווקא. וכפי שנתבאר למעלה, שבמשכן ומקדש שורה השי"ת בגלוי רק במקום המקדש עצמו, ומשם אורה יוצאת לעולם כולו. אך בני ישראל "שואבים" את הקדושה ששורה בבית המקדש, וממשיכים אותה על כל ענייני העולם הזה הגשמיים כולם. וכך נעשה העולם כולו דירה לו ית'.

קדושת מזבח בביתו של כל יהודי

יציאת מצרים היא שעת היווסדו של עם ישראל, ונמשלה ללידתו (ראה יחזקאל טז ובמפרשים). ועל כן בשעת תחילת היותו של עם ישראל לעם, יש צורך להורות ולהדגיש על מטרתו ותכליתו של עם קדוש, שהיא לקדש ולזכך את כללות העולם ולהביאו להיות דירה לו ית'.

ומשום כך נצטוו ישראל טרם צאתם להקריב את פסחם ב"אחד בביתו דייקא, ובזה נעשה ביתו של כל איש ישראל ראוי לקרבן ולהשראת השכינה. כי בזה מתבטא תפקידו ומטרתו של העם שנולד זה עתה – שכל אחד ואחד יקדש את ביתו הגשמי, שעל ידי כך מקדשים את כל ענייני העולם הגשמיים כולם [וראה במקור הדברים טעם מה שהי' ציווי זה בפסח מצרים דוקא].

חידושי סוגיות

עיון ופלפול בסוגיות הפרשה

בגדר היתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

יפלפל כמה אופנים בהסברת ההיתר דצורך או"נ, אם הוא טעם המתיר או שהוא סימן דמלאכה זו לא היתה בכלל האיסור, ואם הוא בגדר הותרה או דחוי' / עפ"ז יבאר היטב שי' התוס' ולשון רבנו הזקן בזה

מתענה, דאם הוא בגדר טעם להתיר הכא ליכא הטעם, משא"כ אם הוא סימן, וק"ל.

והחינוך מצוה רחצ הביא מ"ש הרמב"ן דברוב המועדות נשנה היתר או"נ באופן אחר מבפרשתן (גבי פסח), דנאמר "מלאכת עבודה" ובזה כבר הותר כי מלאכת או"נ "היא מלאכת הנאה, לא מלאכת עבודה", ועפ"ז נקט דמלאכת או"נ מעיקרא אינה בכלל האיסור (ורק שבפרשתנו שנאמר "כל מלאכה" סתם הוצרך לפרש ההיתר ד"אך אשר גוי". אבל יסוד ההיתר וגדרו אינו מכתובים אלו, דילמד פסח משאר המועדות).

ומענה י"ל דהיא היא פלוגתת ב"ש וב"ה, דלב"ה מעיקרא אינו בכלל האיסור והלכך מותר סוג מלאכה זה לעולם, גם שלא לצורך. אבל לב"ש הוי טעם להיתר, וכשאין צורך או"נ אין טעם ההיתר ועומדת המלאכה באיסורה שבכתוב הראשון (והרמב"ן כ' כדעת ב"ה דהלכתא כוותיה).

תנן בביצה יב ע"א "ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן כו' לרה"ר וב"ה מתירין", ומפרש בגמרא דפליגי אי אמרינן "מתוך שהותרה לצורך (אוכל נפש) הותרה (נמי) שלא לצורך".

והפוסק ריהטא י"ל דנחלקו אם היתר התורה (בפרשתנו) "אך אשר יעשה לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" להוציא בא או לפרש בא, פי' דמחד י"ל דגם מלאכה זו בכלל איסור מלאכה ד"כ" מלאכה לא יעשה בהם" דלעיל מיני', ואף מלאכת או"נ במשמע, ובא הכתוב והוציאן מכלל האיסור מטעם אוכל נפש; אבל אפ"ל דלא היא, אלא בא הכתוב לפרש דבריו ולהסביר מה בכלל "מלאכה" שנזכרה לאיסור לעיל מיני', ולפ"ז הוי רק סימן (ולא טעם) איזה סוג מלאכות אינן בכלל האיסור – מלאכות דאו"נ (עיי' שטמ"ק כתובות ז ע"א). ונפק"מ רבתי כשבפועל אינו לצורך או"נ, אבל הוא בסוג מלאכות אלו, כגון שאדם זה

והמשכת הקדושה בביתם של ישראל מתבטאת בעוד פרטי דינים הנוהגים בפסח מצרים, המורים על התקדשות ענייניהם הגשמיים של בני ישראל:

א. "והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות" – הגעת דם הפסח הייתה בגדר של זריקה על גבי המזבח (ראה השקו"ט בארוכה בזה במקור הדברים), ונמצא שהיו חלקים מן הבית בקדושה כעין קדושת המזבח.

ב. "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" – ואמרו בתוספתא (פסחים פ"ח, ז) שאיסור היציאה קשור גם עם הקרבת הקרבן, ש"מקום אכילה שם הייתה לינה", שבדיני הבמות בכלל, לא מצינו שיחול דין מיוחד על המקום שנעשתה בו הבמה, אבל בפסח מצרים חל גדר מקום ההקרבה על הבית כולו, ועד שנצטוו לאכול את הפסח דווקא בבית וגם ללון שם.

ופרטים אלו מבטאים גם הם את תחילת עניין עבודת בני ישראל, שעיקרה הוא קידוש וזינוך כל פרטי העולם לעשותו דירה לו ית', עד אשר "ימלא כבודו את כל הארץ", בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

פנינים

דרוש ואגדה

מדוע "החודש הזה" היא "מצוה ראשונה"?

החודש הזה לכם ראש חדשים

(יב, ב)

בתחילת פרשת בראשית כותב רש"י "לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל". ולכאורה אינו מובן, מדוע ה"מצוה ראשונה" היא "החודש הזה לכם", ולא מצות "אנכי ה' אלקיך" – קבלת עול מלכות שמים, שהיא התחלת ויסוד קיום כל המצוות?

ויש לומר הביאור בזה ע"ד הרמז:

מצות "אנכי ה' אלקיך" היא יסוד כל המצוות בנוגע לקיומן, שבכדי שיקיים האדם המצוות כדבעי – עליו לקבל על עצמו תחילה עול מלכות שמים, אך מצות "החודש הזה לכם" היא מטרת ותכלית כל המצוות, ועל כן היא ה"מצוה ראשונה" וההקדמה לכל המצוות, כי בה מבואר תכליתן של כל המצוות. ביאור הדברים:

אמרו חז"ל "גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ" (כתובות ה, א). ובספרי חסידות (ראה מאמר ד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פ"ז, ועוד) נתבאר התוכן הפנימי במאמר זה, ש"מעשה שמים וארץ" ברא הקב"ה מאין ליש, אך פעולת ר"מעשה צדיקים" היא לפעול ביטול היש אל האין, והיינו להעלות ולזכך את החומריות והגשמיות – ה"יש" – שיהי' בטל להקב"ה – ה"אין" שבראו.

ונמצא שמטרתן של כל המצוות – "מעשה צדיקים" – היא לפעול חידוש בעולם שנברא מאין ליש שישתנה ויתהפך ויתבטל היש להיות "אין", ובוה ממלאים תכלית בריאת העולם, שנתאוהו הקב"ה שיהי' לו "דירה בתחתונים" (תנחומא נשא טז, נתבאר בתניא פל"ו), וה"יש" – העולם – יהי' מקום ראוי ודירה לשכינה.

וזהו תוכן ענין "החודש הזה לכם" שבזה נתבאר מטרתן של המצוות, ש"חודש" הוא מלשון חידוש (ראה ראב"ע כאן), והיינו, שכח ה"חידוש" נמסר "לכם" – לבני ישראל, שע"י עבודתם בתורה ומצוות

פועלים את ה"חידוש" – ביטול היש לאין, וכך עושים דירה לו ית' בתחתונים.

(עי' לקוטי שיחות חכ"א עמ' 64 ואילך)

התראת פרעה – מדוע?

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו

בא אל פרעה – והתירה בו (י, א. רש"י)

יש לבאר דברי רש"י בעבודת האדם לקונו:

לפי המבואר בפשטות, חיזק הקב"ה לב פרעה ולא הי' ביכולתו לשוב בתשובה, וא"כ טעם ביאת משה אל פרעה הי' שעל ידי שלא יקשיב פרעה למשה ולא ישלח את ישראל יראו הכל ש"התעללתי במצרים" – "שחקתי" (רש"י עה"פ), שהקב"ה "שיחק" עם פרעה כאילו הוא נותן לו ברירה לשוב, ובאמת חיזק את לבו (וראה בארוכה לעיל מדור "מקרא אני דורש").

אמנם, הרי ידועים דברי רבינו הוקן נ"ע (אגרת התשובה פי"א) שאף מי שנאמר עליו "אין מספיקין בידו לעשות תשובה" (יומא פה, ב) הנה "אם דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה מקבלין תשובתו". הרי, שאף מי שמלמעלה מכבידים עליו התשובה, מ"מ עדיין יש לו משפט הבחירה "להידחק" ולשוב בתשובה. ועד"ז י"ל בנוגע לפרעה שגם כאשר "הכבדתי את לבו" ומלמעלה הקשו עליו לשוב בתשובה, עדיין הי' יכול "להידחק" ולשוב בתשובה ולשלח את בני".

וזהו שמפרש רש"י "והתירה בו", שבזה מגלה את הכוונה הפנימית בביאת משה אל פרעה, שאין זה כמשמעות דברי הכתוב, שמפני ש"הכבדתי אל לבו" הי' כאן "משחק" בלבד, אלא הי' בזה משום התראה, דכשמתרים באדם ומזהירים אותו הכוונה בזה היא שיפחד מהעונש שעליו הוזהר ויקשיב לדברים, וכלשון רש"י "ומתירה בו לשוב" (שמות ד, כג), שהתראה באה כדי שישכח האדם ולא יענש. וכן כאן, גם פרעה ש"הכבדתי את לבו", בא משה להתרות בו כדי שיהי' בחינת "דחק ונכנס", וישכח בתשובה.

(עי' לקוטי שיחות ח"ו עמ' 64 ואילך)